

УДК 378.146

В. В. ПАНЧЕНКО

викладач

КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ УКРАЇНИ В КІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено характерні риси іномовної професійної освіти періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст., які мали безпосередній вплив на організацію контролю за навчальною діяльністю студентів – майбутніх педагогів. Підкреслено особливу роль мовної політики Ради Європи в розвитку іномовної освіти. Виділено суспільно-політичні, економічні та організаційно-педагогічні передумови розвитку досліджуваної проблеми.

Ключові слова: *контроль, навчальна діяльність, іноземна мова, майбутні вчителі іноземних мов, вища освіта.*

Для початку другого тисячоліття характерні глобалізація суспільного розвитку, зближення націй, народів, держав, інтеграція освітніх систем. Відбувається перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, які базуються на інтелектуальній власності, знаннях і залежать від рівня наукового потенціалу держави. У загальному контексті європейської інтеграції розвиток України позначений орієнтацією на фундаментальні цінності загальносвітової культури. Нові вимоги до освіти з боку суспільства, держави й особи зумовлюють стрімкі зміни в якості підготовки та діяльності педагогічних кадрів.

Вивчення сучасної психолого-педагогічної літератури надає змогу виділити такі напрями дослідження проблем контролю: психологічні особливості контрольно-управлінської діяльності (Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонт'єв, Н. Талізін); раціональна організація контролю за процесом і результатами навчально-пізнавальної діяльності (В. Беспалько, Т. Ільїна, Є. Перовський, Г. Щукіна); класифікація видів, засобів і форм контролю (В. Єфімов, М. Кудасєв, І. Лернер); функції контролю в навчальному процесі (В. Єфімов, Н. Кузьміна, Є. Перовський, П. Підкасистий, С. Фролова); цілі та завдання контролю в навчальному процесі (М. Кудасєв, С. Фролова, О. Чередниченко, Г. Ярочкіна); програмований і стандартизований контроль знань (В. Беспалько, Т. Ільїна, Н. Талізін); тестовий контроль (В. Аванесов, Ж. Байрамова, Д. Горбатов, Н. Єфремова, Дж. Равен); створення нових, нетрадиційних методик і технологій контролю (М. Юшанов, В. Кальней, Ф. Костилов, В. Овчинников, О. Чередниченко, С. Шишов).

Підготовка вчителів іноземної мови в педагогічних вищих навчальних закладах України знайшла відображення в низці публікацій (І. Бім, Н. Гальська, Г. Китайгородська, О. Мисечко, О. Околович та ін.). Незва-

жаючи на численні публікації, присвячені проблемі контролю за навчальними досягненнями студентів загалом та майбутніх учителів іноземних мов зокрема, передумови розвитку проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ВНЗ України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. ще не були предметом окремого дослідження й потребують детального розгляду.

Мета статті – визначити та проаналізувати передумови розвитку проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ВНЗ України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Вивчення історичних передумов розвитку проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземних мов у педагогічних ВНЗ України в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. цілком природно й закономірно впливає із загального контексту розвитку суспільно-економічного, політичного та культурного життя суспільства й вітчизняної педагогічної традиції.

Аналіз історико-педагогічної літератури [5; 7; 9; 10] свідчить, що протягом 1964–1991 рр. часто змінювалися навчальні плани підготовки вчителя іноземної мови, де незначною мірою змінювалося співвідношення між навчальними дисциплінами. Тенденціями були підвищення ефективності контролю за навчальною діяльністю за рахунок використання в навчальному процесі технічних засобів навчання; пошук засобів активізації діяльності студентів на заняттях і в процесі самостійної роботи, підвищення статусу останньої як складової формування пізнавальної активності майбутнього педагога; перебудова активної педагогічної практики в школі в напрямі її інтенсифікації, досягнення більшої системності й неперервності практики впродовж усього періоду навчання у ВНЗ, посилення ролі та значення контролю в процесі організації ефективної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів іноземної мови.

На основі аналізу джерел до характерних рис іншомовної професійної освіти періоду 90-х рр. ХХ ст. нами зараховано її універсальність, фундаментальну підготовку та раціональну модель, репродуктивний характер (усе зводилось до передачі знань, умінь і навичок), зорієнтованість на навчальний предмет; перевагу вербальних методів навчання, авторитарний стиль спілкування, жорстку регламентацію навчального процесу, що також мало відповідний вплив на вибір і організацію видів, засобів та методів контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземної мови. У педагогічних ВНЗ спостерігаються тенденції розвитку плюрилінгвізма. Зокрема, у планах 1992 р. для факультетів іноземних мов у педагогічних ВНЗ змінюється номер спеціальності 02.20 та кваліфікація спеціаліста залишається як “вчитель іноземних мов” із зазначенням мов. У планах 1993 р. вказано спеціалізацію (французька, англійська та німецька). До факультативних дисциплін додано вивчення третьої іноземної мови із загальною кількістю годин – 140. Контроль за навчанням здійснюється шляхом складання трьох державних екзаме-

нів: основна іноземна мова та методика її викладання; друга іноземна мова та методика її викладання; педагогіка та психологія.

Згодом, починаючи з другої половини 90-х рр. ХХ ст., у вищій освіті відбулися такі перетворення: на зміну раціональній моделі освіти прийшла синергетична з усією її багатоаспектністю та варіативністю. Традиційна модель, яка зводилась до передачі знань, умінь та навичок, утратила свою актуальність і перспективність. Освіта почала орієнтуватись уже на особистість студента, на вільний розвиток особистості, її творчу ініціативу, міжкультурний діалог. Відбулися зміни в акцентах педагогічної діяльності. Перевагу надавали комунікативно спрямованому навчання. Надавали все більше й більше можливостей для самостійного прийняття рішень, вибору змісту й способів навчання та поведінки.

Як свідчать результати дослідження, однією з важливих передумов розвитку проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземної мови в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. було здійснення мовної політики Ради Європи, яка мала безперечний вплив і на розвиток професійної іншомовної освіти в Україні. Так, у документах Ради Європи, Європейського Союзу, Європейської асоціації педагогічної освіти, Ради культурної співпраці зазначено, що цілеспрямоване вивчення іноземної мови, а то й кількох мов, має стати пріоритетом розвитку як шкільної, так і вищої освіти. При цьому володіння іноземною мовою розглядали як інструмент передачі думок, інформації та налагодження ефективної комунікації, а також як важливий елемент інтелектуального розвитку людини, її світосприйняття й самовираження [3; 4; 6]. З огляду на тенденції глобалізації та інтеграції у світі перед сферою вищої освіти постало завдання поширення ідей полікультурної освіти, яка забезпечує досягнення взаєморозуміння, безконфліктного існування представників різних культур, визнання рівноцінності та рівноправ'я всіх етнічних і соціальних груп, формує повагу до розмаїття інших культур та їх представників і розуміння єдиного світу.

Аналіз історико-педагогічних джерел [3; 4; 11; 12] свідчить, що Україна дедалі тісніше співпрацювала з європейським співтовариством у різних напрямках, тому що зв'язки з країнами Європи набували все більшого значення.

Так у Рекомендації № R (98) 6 Ради Європи “Про сучасні мови”, документі, який уперше розглядав проблему навчання іноземних мов у контексті інтеграційних процесів, визначено пріоритетними такі завдання:

- усвідомлення кожним європейської мовної й культурної різноманітності;
- заохочення та сприяння ранньому вивченню сучасних мов;
- забезпечення систематичної послідовності у вивченні мов на різних рівнях освіти;
- розвиток відповідних форм оцінювання на ранньому етапі вивчення мов;
- розробка відповідних методик.

Стосовно сфери професійного іншомовного спілкування зазначено, що необхідно підвищувати стандарт комунікації, забезпечити можливість вивчати більше ніж одну європейську або іншу мову, включити до навчальних програм ширше коло мов і рівнів навчання; забезпечити наступність у вивченні мов, допомагати подальшому вивченню європейських або інших мов, розвиваючи, де це потрібно, часткові компетенції, які потім мають бути оцінені та офіційно визнані; звертати увагу на роль мов у трудовому житті і готувати до професійних контактів у обраній сфері [11].

Постановою Ради Європи від 14.02.2002 було сформульовано вимогу про необхідність володіння громадянами рідною та двома європейськими мовами. У Повідомленні Європейської комісії на адресу Ради Європи, Європарламенту та Європейського комітету з питань економічної і соціальної політики (2005 р.) була визначена рамкова стратегія багатомовності, у межах якої запропоновано такі заходи:

- у співробітництві з державами – членами ЄС розробити та впровадити європейські показники мовної компетенції;
- вивчити та оприлюднити інформацію про здобутки в галузі раннього навчання мов (2006 р.);
- підтримувати навчання іноземних мов у межах програм співробітництва у сфері загальної та професійної освіти, молоді й громадян країн, а також у культурній сфері.

На державному рівні країнам запропоновано: розробити національні навчальні плани та систему дієвих заходів, спрямованих на багатомовність і посилити присутність та використання різних мов у повсякденному житті; перевірити дійсний стан справ у сфері освіти та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів мовної спеціалізації; перевірити дієвість і рівень упровадження раннього навчання іноземних мов у межах Європи; упровадити в життя рішення щодо використання іноземних мов як робочих мов при викладанні інших дисциплін [2]. Варто зазначити, що послідовність ЄС у реалізації визначеної мовної політики підкріплена низкою документів і проєктів. Серед них Закон про регіональні мови та мови меншин; розробка Європейського індикатора мовної компетенції (The European Indicator of Language Competence), Резолюція щодо Європейської стратегії мультилінгвізму (листопад 2008 р.). У травні 2009 р. Комітет у галузі освіти Європейського Союзу, наголошуючи на важливості Барселонської угоди 2002 р., стосовно навчання двох іноземних мов, починаючи з раннього віку, визначив стратегічні рекомендації в галузі співробітництва в проблемах освіти і підготовки вчителів, і того ж року Європейська Рада уклала новий стратегічний документ “Освіта і навчання” (“Education and Training”), в якому були визначені чотири стратегічні завдання: зробити реальністю освіту впродовж життя, покращити якість та ефективність освіти й підготовки фахівців, забезпечити рівневий доступ до освіти всіх громадян, упроваджувати в освіту інноваційні та креативні підходи на всіх рівнях підготовки. Особливе місце в документі відведено поглибленню та реалізації ідей Болонського процесу

в галузі вищої освіти, важливим аспектом якого є навчання іноземних мов і міжкультурне спілкування молодих європейців.

Як відомо, Болонська конвенція узгоджувала спільні вимоги, критерії та стандарти європейських національних систем вищої освіти. Україна, разом з іншими країнами-учасницями, приєдналась до Болонського процесу 19–20 травня 2005 р. (IV Конференція міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти). Болонський процес, як процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зумовлений світовими тенденціями глобалізації, які потребують створення європейського наукового та освітнього простору для підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підвищення конкурентоспроможності європейської вищої школи тощо.

Передумовою входження України до єдиного європейського та світового освітнього простору є виконання умов Болонської декларації, однією з яких є запровадження кредитної системи навчання. Ця система стала альтернативою традиційній системі навчання й оцінювання успішності студентів.

Аналіз основних загальних цілей і завдань європейської мовної політики, рекомендацій, які стосувалися вивчення іноземних мов у ВНЗ, та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення підготовки вчителів іноземних мов, серед яких були й проблеми організації контролю, свідчить, що європейська освітня політика в галузі сучасних мов повинна прагнути до полегшення вільного пересування людей та ідей у межах Європи; зростання взаєморозуміння всіх громадян Європи; якісного й кількісного підвищення рівня європейського співробітництва; усунення та запобігання упередженням і нетерпимості щодо людей інших культур та національностей; посилення демократичних структур і норм. Для виконання цих цілей Рада Європи вважає необхідним надати всім громадянам Європи можливості спілкуватися різними мовами; вивчати більше ніж одну мову в період обов'язкової освіти, додатково до своєї рідної мови; вивчати інші країни, використовувати набуті навички та досвід спілкування іноземною мовою в спільно організованій діяльності; підвищувати роль міжнародного компонента в національних навчальних програмах тощо [13].

На основі підсумкового звіту робочої групи проекту “Вивчення мов громадянами Європи”, беручи до уваги інші заходи, проведені в цій галузі, Кабінетом міністрів Ради Європи було ухвалено рекомендації країнам-учасницям, які стосуються сучасних мов: вживаючи всі доступні способи, забезпечити виконання наведених нижче принципів і заходів в освітній і культурній національній політиці:

- сприяти всім європейцям у досягненні різних рівнів спілкування декількома мовами й заохочувати вивчення мов упродовж усього життя;
- розширити число досліджуваних мов, спираючись на пропозицію встановити відповідні цілі для кожної мови;

- підтримувати навчальні програми, що використовують гнучкий підхід на всіх рівнях, включаючи основні курси для здобуття часткової кваліфікації, з урахуванням їх місця в національній кваліфікаційній системі;
- підтримувати використання іноземних мов у викладанні нелінгвістичних дисциплін (наприклад, історії, географії, математики), створювати сприятливі умови для такого навчання;
- підтримувати застосування комунікаційних та інформаційних технологій для розповсюдження навчальних матеріалів для всіх національних і регіональних європейських мов;
- підтримувати розвиток зв'язків і обмінів з установами й окремими людьми в інших країнах на всіх рівнях освіти для набуття мовних і культурних звичок на основі автентичного матеріалу.

Як свідчить проведене дослідження, у пропозиціях, які були названі Комісією з культурної співпраці, пріоритетними для ВНЗ є:

- високий рівень середньої освіти;
- професійно орієнтоване мовне навчання;
- двомовна освіта;
- використання інформаційних і комунікаційних технологій;
- програма “навчити вчитися”;
- автономія в навчанні;
- освітні зв'язки та обміни;
- оцінка знань;
- участь у програмі розвитку мов для міжнародного спілкування тією мірою, якою дозволяє національна система освіти [14].

Як відомо, Україна не є повноправним членом Ради Європи. Тому участь українських фахівців у різних проектах обмежена. Незважаючи на відомі бар'єри й причини, традиції вивчення іноземних мов залишаються сильними. Наукові працівники та практики мають значні розробки моделей і методології методів навчання іноземних мов, підготовки майбутніх учителів.

Особливої уваги потребує підготовка майбутніх учителів іноземної мови у ВНЗ. Майбутні педагоги повинні мати й використовувати в подальшій роботі з учнями особистий досвід організації навчання та контролю за навчальною діяльністю в процесі викладання іноземних мов.

Як свідчить проведене дослідження, соціально-економічний, науково-технічний і загальнокультурний прогрес сприяє підвищенню інтересу до вивчення іноземних мов та, відповідно, висуває нові вимоги до професійної підготовки вчителів іноземної мови. Так, у 2016 р. в Україні стартувала Національна програма популяризації іноземних мов “Україна speaking”, метою якої є підвищення уваги до вивчення англійської мови, а також переорієнтація інформаційного простору на англійську мову в усіх сферах діяльності. “Система вивчення іноземних мов в нас побудована таким чином, що після школи чи університету люди знають граматику, вміють читати, наприклад, англійською, але не можуть цією мовою спілкува-

тися”, – відзначив народний депутат України та ініціатор кампанії Мустафа Найєм [1].

“Україна speaking” – це національний план дій, що координується ініціативою GoGlobal та втілюється спільно з партнерами, які підписали маніфест – відкриту пропозицію об’єднати зусилля з метою реалізації проєктів у межах глобальної кампанії. Як свідчить проведене дослідження, одним із компонентів кампанії “Україна speaking” є введення нових стандартів вивчення й оцінювання в системі середньої та вищої освіти.

До 2020 р. ініціатива GoGlobal ставить такі цілі:

- 100% державних службовців категорії А будуть розмовляти однією з офіційних мов консульства Європи;
- 75% випускників старшої школи будуть розмовляти двома іноземними мовами;
- 20% українців вільно володітимуть англійською мовою. (У 2015 р. цей відсоток становив 7% згідно з опитуванням British Council) [1].

Отже, сучасний стан популяризації іноземних мов з тенденціями, що спостерігаються в їх вивченні, висуває нові вимоги до проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземної мови.

Висновки. Проведене дослідження надало змогу визначити головні історичні передумови, які склалися в процесі розбудови в кінці ХХ ст. в Україні державної системи середньої та вищої освіти й сприяли становленню та розвитку на початку ХХІ ст. проблеми організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземної мови:

- суспільно-політичні: зниження на межі століть інтересу до гуманітарної освіти, натомість, поширення технічної та комерційної, для яких пріоритетним було володіння новими іноземними мовами; зміцнення в суспільстві бажання надати шкільній освіті практично спрямованого характеру для прискорення розвитку держави;
- економічні: посилення наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. міждержавних економічних зв’язків, які потребували практичного володіння європейськими мовами як засобом спілкування; зростання потреби в нових кадрах, здатних завдяки ознайомленню з науково-технічними досягненнями розвинутих європейських держав підвищити промисловий рівень країни;
- організаційно-педагогічні: реалізація мовної політики Європейського Союзу; посилення ідей полікультурної освіти; розвиток явищ плюрлінгвізму; інформатизація освіти, яка привела до переорієнтації ролі суб’єктів навчання, що вплинуло на вибір форм і методів організації контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземної мови.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на уточнення соціально-економічних чинників, які впливають на процес організації контролю в педагогічних ВНЗ, розробка інноваційного комплексу форм, методів і засобів контролю за навчальною діяльністю майбутніх учителів іноземних мов.

Список використаної літератури

1. До 2020 кожен п'ятий українець повинен вільно володіти англійською. URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2015/11/.../203321/>.
2. Дьячков М. Социальная роль языков в многоэтнических обществах. Москва : Ин-т национальных проблем образования МО РФ, 1993. 115 с.
3. Европейский языковой портфель для филологов (преподавателей языка, письм. и устн. переводчиков) : в 3 ч. / сост. К. М. Ирисханова. Москва : МГЛУ, 2003. Ч. 2. Языковая биография; Ч. 3. Досье. 75 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / пер. з англ. О. М. Шерстюк ; наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
5. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.). Київ, 1992. 196 с.
6. Мороз І. В. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу : монографія. Київ : Освіта України, 2005. 196 с.
7. Навчальні плани факультету “Іноземних мов” Дрогобицького державного педагогічного інституту. 1963–1993 рр. *Архів Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка*. Ф. 2.
8. Оценка качества высшего образования: Рекомендации по внешней оценке качества в вузах. Москва : Изд-во МНЭПУ, 2000. 179 с.
9. Програма КПРС: Нова редакція. Проект. Київ, 1985. 60 с.
10. Рибалка В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників : монографія / за гол. ред. Г. О. Балла. Київ, 1998. 160 с.
11. Савелова М. О. Інтеграція системи освіти України у світовий освітній простір. Впровадження кредитно-модульної системи навчання. *Науковий вісник Дипломатичної академії України* : зб. наук. пр. / ред. В. Г. Циватий. Київ : ДАУ при МЗС України, 2012. Вип. 18: Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики. Спецвипуск. С. 200–204.
12. Сукнов М. П. Організація контролю навчальної діяльності студентів вищого технічного навчального закладу в умовах кредитно-модульного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2007. 215 с.
13. Bachor D. Do mentally handicapped adults transfer cognitive skills from the IE classroom to other situations or settings? *Mental Retardation and Learning Disability Bulletin*. 1989. Vol. 16 (2). P. 14–28.
14. Bandura A. R. Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioural change. *Psychological Review*. 1977. Iss. 41. P. 191–215.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2017.

Панченко В. В. Предпосылки развития проблемы организации контроля за учебной деятельностью будущих учителей иностранных языков в педагогических вузах Украины в конце XX – в начале XXI века

В статье рассмотрены характерные черты иноязычного профессионального образования периода конца XX – начала XXI в., которые оказали непосредственное влияние на организацию контроля за учебной деятельностью студентов – будущих учителей. Подчеркнута особенная роль языковой политики Совета Европы в развитии иноязычного образования. Выделены общественно-политические, экономические и организационно-педагогические предпосылки развития исследуемой проблемы.

Ключевые слова: *контроль, учебная деятельность, иностранный язык, будущие учителя иностранных языков, высшее образование.*

Panchenko V. Preconditions for the Development of the Problem of Organizing Control of Future Foreign Language Teachers' Educational Activities at the End of XX – at the Beginning of XXI Century

The beginning of the second millennium is characterized by the globalization of the social development, integration of nations, countries and their educational systems. Society, states and people put new demands on education that call for quick changes in the quality of training and pedagogical staff's activity.

Having analyzed historical and pedagogical literature sources, we can claim that foreign language professional education in the period of the 1990s possesses the following characteristic features: universality, fundamental training and rational model, reproductive nature; orientation to the subject; prevalence of verbal learning methods, authoritarian style of communication, strict regulation of the educational process, which consequently influenced the choice and organization of types, methods and forms of control of future foreign language teachers' educational activities.

It has been found out that since the late 1990s higher education has started to change: rational model was substituted by the synergetic one with its multidimension and variability. As the conducted research shows, one of the most significant preconditions for the development of the problem of organizing control activities for future foreign language teachers at the end of XX – at the beginning of XXI century was realization of the European Council language policy, which has had considerable influence on the professional foreign language education in Ukraine.

In the course of the research the main historical preconditions were determined that emerged in the process of reforming Ukrainian state system of higher education at the end of XX century and contributed to the formation and development of the problem of organizing control of future foreign language teachers' educational activities at the beginning of XXI century:

– social and political: decline of interest to humanitarian education at the turn of the century and vice versa prevalence of technical and commercial education, social requirements to practical orientation of secondary education to speed up the development of the country, interest to mastering new foreign languages;

– economical: increasing of international economical connections at the end of XX – at the beginning of XXI century, which required practical mastering of European languages as means of communication; increasing need for new personnel capable of improving national industrial level owing to applying scientific and technological achievements of other cultures;

– organizational and pedagogical: realizing the language policy of the European Council; spreading ideas of polycultural education; developing plurilingualism phenomena; informatization of education that led to reorientation of the subjects of study, which influenced the choice of the forms and methods of organizing control of future foreign language teachers' educational activities.

Key words: *control, educational activity, foreign language, future foreign language teachers, higher education.*